

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-8>

Н. Я. Вовчаста¹, Т. І. Рузьяк¹, О. І. Чернописька²

¹ Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна,

² Державний навчальний заклад «Вище професійне училище № 8 м. Стрия»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9562-8244> – Н. Я. Вовчаста

<https://orcid.org/0000-0002-46978034> – Т. І. Рузьяк

<https://orcid.org/0000-0002-3468-1081> – О. І. Чернописька

nat_vovchasta@ukr.net

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ВИКЛАДАЧА ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Характеристика основної теми. У сучасній практиці професійної освіти актуальність діяльнісного аспекту навчання пояснюється не так зміною парадигми професійної освіти, як необхідністю модернізації освітньої підготовки за допомогою оптимізації способів педагогічного управління навчальним процесом з метою підвищення якості професійної освіти.

Проблема. Проблема полягає у моделюванні структури навчальної інформації та її проектуванні, в операційних способах управління навчальною діяльністю, у створенні орієнтовної основи навчально-пізнавальної діяльності. *Мета.* Метою статті є обґрунтування можливостей діяльнісного підходу викладача до управління навчальною діяльністю у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Узагальнені результати.* Діяльнісний підхід у навчанні зумовлений сутнісними властивостями процесу навчання як взаємодія суб'єктів діяльності. Продуктом професійного навчання з позиції діяльнісного підходу є формування особистісного та професійного самовизначення. Цільовою домінантою діяльнісного підходу в навчанні є розвиток самоосвіти студентів та реалізація індивідуального творчого потенціалу. Навчання студентів процесуальним видам професійної діяльності становить пріоритетний напрямок в організації пізнавального середовища. З метою вдосконалення професійної підготовки майбутнього соціального працівника необхідно застосовувати програмно-цільове управління навчанням на основі діяльнісного підходу. Управління професійною підготовкою забезпечує високу якість освіти за дотримання низки умов: системного проектування дидактичного управління, розвитку мобільності теоретичних та прикладних знань та умінь, орієнтації на формування професійної компетентності. Методики пов'язані з аналізом та побудовою спеціальної структури навчальної інформації у вигляді пізнавальних завдань у галузі теоретичного та прикладного знання. Методична орієнтація управління навчальною діяльністю студентів має бути спрямована на формування професійної готовності студентів, розвивати професійну спрямованість особистості, озброювати конкретними способами та методами професійної діяльності, сприяти успішному розширенню внутрішніх можливостей студентів, підвищувати їхню активність та професійну мотивацію.

Ключові слова: соціальні працівники, діяльнісний підхід, викладач, управління, навчальна діяльність.

TEACHER'S ACTIVE APPROACH TO THE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Characteristics of the main topic. In the modern practice of professional education, the relevance of the activity aspect of training is represented not as a change in the paradigm of professional education, but by the need to modernize educational training by optimizing methods of pedagogical management of the educational process in order to improve the quality of professional education. Problem. The problem shows in modeling of the structure of educational information and its design; in operational methods of managing educational activities; in creating an indicative basis for educational and cognitive activities. Goal. The purpose of the article is to substantiate the possibilities of the teacher's activity approach to the management of educational activities in the training of future social workers. Generalized results. The active approach in education is determined by the essential properties of the learning process as the interaction of the subjects of activity. The product of professional training from the standpoint of an activity approach is the formation of personal and professional self-determination. The target dominant of the activity approach in education is the development of self-education of students and the realization of individual creative potential. Teaching students procedural types of professional activity is a priority direction in the organization of the cognitive environment. In order to improve the professional training of the future social worker, it is necessary to apply program-targeted training management based on the activity approach. Vocational training management ensures high quality of education in compliance with a number of conditions: systematic design of didactic management, development of mobility of theoretical and applied knowledge and skills, focus on formation of professional competence. The methods are connected to the analysis and construction of a special structure of educational information in the form of cognitive tasks in the field of theoretical and applied knowledge.

The methodological orientation of the management of student's educational activities should be aimed at forming the professional readiness of students, developing the professional orientation of the individual, equipped with specific ways and methods of professional activity, contributing to the successful expansion of students' internal capabilities, increasing their activity and professional motivation.

Key words: social workers, activity approach, teacher, management, educational activity.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. У сучасній практиці професійної освіти актуальність діяльничого аспекту навчання пояснюється не так зміною парадигми професійної освіти, як необхідністю модернізації освітньої підготовки за допомогою оптимізації способів педагогічного управління навчальним процесом з метою підвищення якості професійної освіти.

Центральним завданням професійної підготовки соціального працівника є навчання студентів основ професійної діяльності. Завдяки технологіям управління створюється інноваційне освітнє середовище, організується інтелектуальна діяльність студентів на основі законів мислення стимулюється їхня внутрішня активність. Управління освітнім процесом створює умови для формування професійних умінь, професійного самовизначення, розвитку професійної спрямованості особистості та професійної мотивації.

У завдання викладача входить розробка та застосування технологій управління навчальною діяльністю майбутніх соціальних працівників. Особливо важливою для регуляції навчального процесу є те, що студентам властиво індивіду-

альне інтерактивне сприйняття цілей та предметного змісту навчання, суб'єктне розуміння та засвоєння навчальної інформації, суб'єктивна вмотивованість довольності дій, саморефлексивність та особистісний сенс цінності професійної освіти.

Потенціал розвитку педагогічної системи досягається складним шляхом за допомогою узгодженості викладача та майбутнього соціального працівника в їх взаємодії, за допомогою дотримання суб'єктивної труднощі та посиленості подолання студентами інтелектуальних труднощів та темпу виконання ними пізнавальних завдань, що проєктуються педагогом.

У зв'язку з цим виникає завдання індивідуального спрямування управління навчальною діяльністю, забезпечення сталого розвитку персональної траєкторії навчання, створення індивідуалізованого режиму управління навчальною діяльністю. Завдання викладача полягає у визначенні міри детермінованості навчальних дій у процесі розробки технологічної програми управління у вигляді циклічного процесу, що успішно розвивається за умови планомірної послідовності управлінських дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Соціальна робота «як незалежна наукова дисципліна і напрям фахової діяльності активно розвивається і вивчається багатьма зацікавленими студентами у різних країнах світу. Про це свідчить велика кількість центрів, кафедр, департаментів, факультетів та інститутів по всьому світу, в яких можна отримати диплом соціального працівника як бакалаврського, так і магістерського рівня. Безумовно, підготовка фахівців із соціальної роботи має свої національні особливості, проте майже скрізь спостерігаються спільні тенденції, основною серед яких є виокремлення соціальної роботи як наукової дисципліни та напряму практичної професійної діяльності» [7, с. 54].

С. Ситняківська вважає, що «соціальний працівник «сприяє організації соціальних служб на підприємствах і за місцем проживання, залучає до їх роботи громадськість, спрямовує їхню діяльність до надання різних видів допомоги і соціальних послуг населенню. Велику увагу соціальний працівник повинен приділяти попередженню і профілактиці негативних явищ, приводячи в дію різні механізми (юридичні, психологічні, медичні, педагогічні та ін.), організовуючи відповідну допомогу особам, що її вкрай потребують» [5, с.119]. Авторка вважає, що «професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери виражається в умінні мислити системно, не втрачати цілого через часткове, бачити завжди клієнта з усіх боків. Теоретичні дисципліни допоможуть поєднати частини в ціле, дотримуючись принципу діалектичної єдності в підході до людини і суспільства. Соціальний і науковий прогрес коригуватиме зміст і методіку навчання в ЗВО, найбільш раціональні шляхи навчання і їх форми та методи» [5, с. 123].

На думку Т. Надвигинової «незважаючи на значимість та результативність здійснених наукових пошукувань, ціла низка проблем особистісного розвитку і професійного становлення студентів, особливо тих, котрі здобувають фах із соціальної роботи, залишається доволі значимою. Так, багато запитань виникає при прискіпливому дослідженні питань, що стосуються дослідження процесу формування адекватного образу майбутньої професії і уявлень про цілі, задачі й труднощі майбутньої професійної діяльності, а відтак і набору тих індивідуально-психологічних характеристик, якими має володіти ефективний соціальний працівник» [3, с. 131].

Одним із визначальних чинників «формування соціальної політики, системи соціальної

допомоги й обслуговування в Україні є кадрове забезпечення цього напряму діяльності держави. Чисельні заклади соціальної сфери потребують дедалі більше фахівців різного профілю й рівнів сучасного типу, здатних урахувати й опиратись на економічні й соціальні реформи, ефективно діяти в умовах розвитку нашого суспільства, вміло вивчати й застосовувати перевірений життям вітчизняний і зарубіжний досвід соціальної роботи, враховувати динаміку й наслідки процесів глобалізації» [6, с. 184].

Особливості процесу управління змінами в системі вищої освіти досліджував А. Бабічев [1], трансформацію традиційної моделі управління вищими навчальними закладами О. Кірдан [2], формування механізму управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу В. Пірус [4] та ін. Водночас діяльнісний підхід викладача до управління навчальною діяльністю у підготовці майбутніх соціальних працівників не був предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування можливостей діяльнісного підходу викладача до управління навчальною діяльністю у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі навчально-пізнавальної діяльності формуються професійні вміння майбутніх соціальних працівників. В освітньому просторі, створеному педагогом за допомогою інформаційних комунікативних зв'язків, змістовного складу та структури навчальної інформації, розвиваються професійно значущі здібності та якості особистості студента. Перед тим як описувати найважливіші характеристики діяльнісного підходу в управлінні навчальним процесом, слід сказати, що дидактичне управління є системною, генеральною функцією діяльності, спрямованої на організацію змісту та структури процесу навчання та регулювання навчальної діяльності. Управління здійснюється за допомогою освітніх технологій та конкретних методик управління. Завдяки управлінським функціям навчання реалізується проєктована мета навчання, розвитку та морального виховання студентів.

Найважливішими характеристиками технологій управління навчальним процесом є цільова спрямованість управління навчальною діяльністю, встановлення співвідношення мети та результату в системі навчання на рівнях мінімуму, оптимуму та максимуму. Концептуальність технології управління навчальною діяльністю, методологічна та теоретична обґрунтованість концепцій визначає психолого-педагогічні засади ціннісних

параметрів навчання та цільових орієнтацій на освіту та розвиток особистості, визначення якості знань та компетентності у способах навчального пізнання, операційна структура управління, адекватність управління.

Предметність технологій управління навчальною діяльністю будується на основі руху інформаційних потоків між викладачем та студентами. Завдяки комунікативним зв'язкам соціального працівника з студентами здійснюються функція педагога (побудова структури навчальної інформації) та функція студента (пізнання навчальної інформації). Предметна характеристика управління є вихідною передумовою побудови технології управління навчальною діяльністю. Управління розв'язанням навчально-пізнавальних завдань залежить від складності завдання, пов'язаного з організацією інформації (умовами навчально-пізнавальної задачі) та вимогою (запитанням задачі).

Функція управління за допомогою освітніх технологій полягає в детермінуванні послідовності навчально-пізнавальних дій та стимулюванні евристичного пошуку рішення. З огляду на широкий спектр інформаційних структур навчального матеріалу необхідно проектувати систему освітніх технологій. Для цього потрібна творча переробка предметної інформації та гнучке регулювання процесу вирішення навчальної задачі за допомогою включення коригувальних та напрямних прийомів управління.

Цілісність структури управління характеризується наявністю всіх структурних елементів процесу управління навчальною діяльністю. Таким чином забезпечується цільове регулювання навчальної діяльності, формується навчальний когнітивний процес. Це найважливіша характеристика управління, яка зумовлює нормальне перебіг навчальної діяльності та створює необхідні умови для формування та розвитку розумових процесів;

Технологічне регулювання навчальної діяльності на основі поєднання алгоритмічних та евристичних способів навчальної діяльності, гнучкість технологій навчання, їх варіативність та діагностичність управління; створення цілеспрямованих навчальних ситуацій з метою розвитку продуктивних якостей мислення, аналітичних та узагальнених прийомів розумових дій студентів; підвищення ролі аксіологічної складової інтелектуальної діяльності; забезпечення усвідомленості педагогічних знань як професійної цінності та персональної вмотивованості навчально-пізнавальної діяльності;

Оскільки підготовка майбутніх соціальних працівників здійснюється безпосередньо у про-

фесійному середовищі, то у технологіях навчання мають бути закладені способи аналізу педагогічних дій викладача. Технології навчання, що включають функцію психолого-педагогічної підтримки суб'єктів взаємозв'язків у процесі навчання з метою дидактичної комунікативності процесу навчання та детермінованості навчальної діяльності.

Психолого-педагогічна підтримка як субсистема процесу управління має бути представлена у технологіях та методиках управління у зв'язку з необхідністю нейтралізації небажаних відхилень поведінки студентів, а також у зв'язку з організацією евристичних пізнавальних дій. Така підтримка підвищує корисність та ефективність управління навчальним процесом, якщо вона представлена у вигляді управління креативним осмисленням студентами освітніх завдань та рефлексивним оцінюванням власних навчальних дій; технологічне проектування спеціальних, індивідуалізованих способів управління навчальною діяльністю за допомогою системи нормативних та евристичних технологій управління, прямого та непрямого педагогічного впливу з метою надання студентам свободи вибору методів та прийомів навчальної діяльності. При цьому технології управління слід по можливості наближати до індивідуальної переваги та стилю пізнавальної діяльності студентів.

Предметність процесу навчання та доцільність дій соціального працівника та студентів, реалізує цільовий вектор управління, визначає суб'єктні траєкторії навчання. Система технологій передбачає поступовий, плавний перехід від спільної діяльності соціального працівника та студентів до самостійних методів та форм навчальної діяльності і, отже, передбачає творче перетворення педагогом навчальної інформації з розрахунку на створення пізнавальних ситуацій різного рівня складності, що стимулюють розвиток продуктивних якостей пізнавальної діяльності студентів в умовах послідовного навчання, орієнтовної основи навчальних дій. Інакше кажучи, технології освіти відбивають властивості досліджуваного об'єкта і програмують методи його пізнання – навчальну діяльність студентів. Функціональна особливість технологій управління навчальною діяльністю полягає у стимулюванні таких навчальних дій, які відповідають рівню абстрактності об'єкта, що вивчається, явища або події.

Таким чином, досягнення мети навчання за допомогою технологій, що мають функцію управління навчальною діяльністю, здійснюється з урахуванням інформаційного складу змісту освіти та когнітивних дій. Комплекс управлінських при-

йомів відображає зміст та структуру навчального матеріалу, що вивчається, та педагогічний інструментарій управління навчальною діяльністю. В освітніх технологіях має місце відображення об'єкта, що вивчається, який проектується в діяльності соціального працівника і стає предметом вивчення студентів. Технологічна програма управління навчальною діяльністю будується у логіці розвитку навчальної інформації. Формування знань і умінь, які у навчальному курсі, має нелінійний характер.

Управління навчальною діяльністю складає основу психолого-педагогічних закономірностей. Теоретико-методологічні знання засвоюються студентами у логіці дедуктивної побудови навчального процесу та розкриваються під час індуктивного аналізу наукових фактів. Інструментарієм такого управління є дидактична організація навчально-пізнавальних дій студентів та формування навчально-професійних дій. У процесі навчання здійснюється конкретизація цілей освіти у вигляді системи пізнавальних і практичних дій студентів через рішення певного типу навчальних завдань.

Необхідною умовою реалізації діяльнісного підходу у формуванні професійної педагогічної освіти є системне управління. Побудова дидактичної системи управління пов'язана з проектуванням структури навчальної інформації та зі зростаючим рівнем складності вивчення. Завдяки дидактичному перетворенню будується навчальний текст, який включає модель об'єкта, що вивчається, або явища і педагогічну інтерпретацію. Створені пізнавальні ситуації характеризуються об'єктивною складністю досліджуваних наукових понять і теорій, рівнем абстрактності досліджуваної інформації та способами управління навчально-пізнавальною діяльністю. Пізнавальні ситуації будуються на основі системного підходу до організації навчального процесу у зв'язку з узагальненістю та опосередкованістю відображення об'єкта, що вивчається. Цілеспрямована дидактична переробка інформації представляється для презентації об'єкта, що вивчається, в навчальному тексті не ізольовано, а в розвитку, в системі взаємозв'язків з іншими поняттями. Системна структура змісту навчального тексту будується за допомогою системи пізнавальних завдань на рівні репродуктивного, логічного та евристичного способів пізнавальної діяльності. Передбачається їхнє функціональне поєднання у процесі навчання, координація відповідно до діяльнісних способів навчального пізнання.

Професійне проектування технологій навчання, що виконують функцію управління навчальною діяльністю студентів, націлене на розвиток уявлень про способи діяльності соціального працівника та навчання виконання професійних дій на практиці. Професіоналізм діяльності досягається за рахунок осмислення цінності педагогічної професії, оволодіння психологічною структурою професійної діяльності, засвоєння предметної інформаційної основи професійних дій та знань про об'єкт управління як суб'єкт навчальної діяльності. Таким чином формується базова готовність до майбутньої професійної роботи.

Реалізація діяльнісного підходу в організації навчального процесу забезпечує єдність та системну множинність технологій управління навчальною діяльністю.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Діяльнісний підхід у навчанні зумовлений сутнісними властивостями процесу навчання як взаємодії суб'єктів діяльності. Продуктом професійного навчання з позиції діяльнісного підходу є формування особистісного та професійного самовизначення. Цільовою домінантою діяльнісного підходу в навчанні є розвиток самоосвіти студентів та реалізація індивідуального творчого потенціалу на базі ціннісно-сислового засвоєння фундаментальних та прикладних засад педагогічної науки. З метою вдосконалення професійної підготовки майбутнього соціального працівника необхідно застосовувати програмно-цільове управління навчанням на основі діяльнісного підходу, що передбачає синергетичний розвиток освітнього середовища за рахунок засобів управління та інтенсифікації функцій професійної освіти. Управління професійною підготовкою забезпечує високу якість освіти за дотримання низки умов: системного проектування дидактичного управління, розвитку мобільності теоретичних та прикладних знань та умінь, орієнтації на формування професійної компетентності. Методична орієнтація управління навчальною діяльністю студентів має бути спрямована на формування професійної готовності студентів, розвивати професійну спрямованість особистості, озброювати конкретними способами та методами професійної діяльності, сприяти успішному розширенню внутрішніх можливостей студентів, підвищувати їхню активність та професійну мотивацію.

До подальших напрямів відносимо дослідження підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах діялісно-синергетичного підходу.

Список літератури:

1. Бабічев А. В. Особливості процесу управління змінами в системі вищої освіти: закордонний досвід Теорія та практика державного управління. 2017. Вип.1[56]. С. 1–11.

2. Кірдан О. Трансформація традиційної моделі управління вищими навчальними закладами: проблеми, пошуки, рішення / О. Кірдан // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [Гол. ред.: М.Т. Мартинюк]. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – Вип. 2, Ч. 2. – С. 41–50.

3. Надвинична, Т. Підготовка ефективного соціального працівника сьогодні: виклики та реалії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 131–137.

4. Пірус В. О. Формування механізму управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу: Дис. канд. екон.наук 08.00.04 –. – Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2018. – 256 с.

5. Ситняківська С. М. Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2019. 673с.

6. Шулгіна Л. І. Підготовка соціального працівника до створення доступного середовища: освітні реалії та перспективи в умовах ЗВО України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 3 С. 187–191.

7. Яковлев М. В., Кабаченко Н. В. Освіта та професійна підготовка соціальних працівників: стислий огляд світової практики. *Наукові записки НаУКМА*. Т. 123. С. 54–60.

References:

1. Babichev, A. V. (2017). Osoblyvosti protsesu upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi osvity: zakorodnyy dosvid [Peculiarities of the change management process in the higher education system: foreign experience]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 1 (56), 1–11. [in Ukrainian].

2. Kirdan, O. (2017). Transformatsiia tradytsiinoi modeli upravlinnia vyshchymy navchalnymy zakladamy: problemy, poshuky, rishennia [Transformation of the traditional management model of higher educational institutions: problems, searches, solutions]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychny – Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychny*. (Vols. 2, Iss. 2), (pp. 41–50). Uman: VPTs «Vizavi» [in Ukrainian].

3. Nadvynychna T. (2017). Pidhotovka efektyvnoho sotsialnoho pratsivnyka sohodni: vyklyky ta realii [Training of an effective social worker today: challenges and realities]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*, 2, 131–137. [in Ukrainian].

4. Pirus, V. O. (2018). Formuvannia mekhanizmu upravlinnia innovatsiynym rozvytkom vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of the management mechanism for innovative development of a higher educational institution. *Candidate's thesis*]. Khmelnyskyi: Khmelnytskyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian].

5. Sytniakivska, S. M. (2019). Teoriia i metodyka pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery na bilinhvalnii osnovi v universytetakh [Theory and methods of training social sphere specialists on a bilingual basis in universities]. *Doctor's thesis*. Zhytomyr: Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

6. Shulhina, L. I. (2020). Pidhotovka sotsialnoho pratsivnyka do stvorennia dostupnoho seredovyscha: osvichni realii ta perspektyvy v umovakh ZVO Ukrainy. [Training of a social worker to create an accessible environment: educational realities and prospects in the conditions of higher education institutions of Ukraine]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 69, 3, 187–191. [in Ukrainian].

7. Iakovliev, M. V., Kabachenko, N. V. (2011). Osvita ta profesiina pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv: styslyi ohliad svitovoi praktyky [Education and professional training of social workers: a brief overview of world practice]. *Naukovi zapysky NaUKMA – Scientific notes of NaUKMA*, 123, 54–60. [in Ukrainian].

© Н. Я. Вовчаста, Т. І. Рузьяк, О. І. Чернописька, 2024.

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 30.09.2024.

Прийнято до публікації 05.11.2024.